A POET ACCORDING TO THE POET OF TAŞLICALI YAHYÂ BEY'S DIVIS

Emine Öte
International Balkan University Turkish Language and Literature, PhD Candidate
ORCID ID: 0000-0002-7313-0477
emineote@gmail.com
North Macedonia

ABSTRACT

Although Ottoman poets did not write independent poetics about their poems in today's sense, this does not mean that they did not say anything about this subject. When their divans, masnavis, and related parts of some of their other works are examined, much information can be obtained about their views and thoughts on poetry and poets. In this study, the preamble of Taşlıcalı Yahyâ Bey's Turkish divan and his poems in the divan were examined, and his views and thoughts about "poet" and his poetry were attempted to be determined.

Keywords: *Taşlıcalı Yahyâ Bey, dibace, divan, şair anlayışı*

ŞAİRE GÖRE ŞAİR: TAŞLICALI YAHYÂ BEY'İN DİVANI'NA GÖRE ŞAİR

Emine Öte
Uluslararası Balkan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi
emineote@gmail.com
North Macedonia

ÖZET

Osmanlı şairleri her ne kadar kendi şiirleri hakkında bugünkü anlamda müstakil poetikalar yazmamış olsalar da bu yaklaşımları, onların bu konu hakkında bir şey söylemedikleri anlamına gelmez. Onların divanları, mesnevileri ve diğer bazı eserlerinin ilgili bölümleri incelendiğinde 'şiir ve şaire dair' görüş ve düşüncelerini havi birçok bilgi elde edilebilmektedir. Bu çalışmada Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Türkçe Divanı'nın dibacesi ve divanda yer alan şiirleri incelenerek onun 'şairlik ve kendi şairliği' hakkındaki görüş ve düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Taşlıcalı Yahyâ Bey, dibace, divan, şair anlayışı*

GİRİŞ

Osmanlı şairleri, icra ettikleri sanat hakkında bugünkü anlamda bir poetika yazmamışlardır; zira bir şiir geleneğinin poetikasına tâbi olan şairlerin bireysel poetikaları çoğu zaman olmaz. Divan şairlerinin şiirlerinde ancak mizaç, yetenek ve eğilim farklılıklarının izleri görülebilir. Bu bireysel farklılıklar mensubu oldukları edebiyat geleneğinin poetikasını değiştirecek boyutta değildir. (Coşkun 2011: 57-59). Ancak bu durum, onların bu konuda bir şey söylememiş oldukları anlamına da gelmez. Onların şiir sanatı ve kendi şiirleri/şairlikleri hakkındaki görüş ve düşüncelerini divan veya mesnevi türünden eserlerinde bulmak mümkündür. Bu bağlamda akla ilk olarak Osmanlı şairlerinin bir kısmının divanlarının başına mukaddime mahiyetinde yazmış oldukları ve genellikle *dibace* olarak adlandırılan kısımlar gelmektedir. Divanların bu bölümünde şairler, bir nevi divanlarının telif sebeplerini anlatırlar. Bu sırada da şiire, şaire ve kendi şiirlerine dair görüşlerine yer verirler.

Dibace kabilden olmak üzere mesnevi türünde yazılmış olan eserlerin sebebi telif ve fahriye bölümlerinde de şairler, telif ettikleri eserler ve icra ettikleri sanat hakkında görüş ve düşüncelerine yer vermektedirler. Bu görüş ve düşüncelerin yer aldığı önemli kaynaklardan birisi de divanı oluşturan şiirlerdir. Bu türden bilgiler divanlarda daha çok kasidelerin fahriye bölümlerinde ve gazellerin mahlas beyitlerinde olmakla birlikte diğer nazım türlerinin muhtelif bölümlerinde de yer alabilmektedir. Bunun yanında şairlerin *şi'r* veya *şâ'ir* gibi rediflerle yazdıkları manzumelerinde[2] ve kendilerinden veya dönemlerinden bahsettikleri hasbihâl yahut letâif türü eserlerinde de bu türden bilgiler yer alabilmektedir (Erkal 2009: 32).

Divan dibaceleri, yukarıda zikredilen bilgilerin bir arada yer alması ve bizzat şair tarafından yazılması bakımlarından genelde Osmanlı şiiri ve özelde şairlerin üslubu hakkında hükümler verebilmek için önemli kaynaklardandır. Fakat eldeki bilgilere göre içerisinde dibace yer alan eserler eldeki divanların ancak yaklaşık yüzde sekizlik bölümüne tekabül etmektedir. (Üzgör 1990: 4). Buna ek olarak, dibace yazan şairler şiir sanatı hakkında sadece bu bölümde bilgi vermekle yetinmezler. Divanların içerisinde yer alan şiirlerinin yukarıda zikredilen bölümlerinde de yeri geldikçe bu konu hakkındaki görüş ve düşüncelerine yer verirler. Bu görüş ve düşüncelerin bir kısmı dibacelerdekini destekler niteliktedir. Diğer bir kısmı ise şairin şiir sanatı hakkında dibacede yer vermediği bilgileri kapsamaktadır.

Bu çalışmada da 16. yüzyılın önde gelen şairlerinden olan Taşlıcalı Yahyâ Bey'in (ö. 1582) Divan dibacesinde "şairlik" ve "kendi şairliği" hakkında verdiği bilgiler, aynı konuda divanındaki şiirlerde verdiği bilgilerle bir araya getirilerek onun bu konu hakkındaki görüş ve düşünceleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

TAŞLICALI YAHYÂ BEY'İN "ŞAİR" VE "KENDİ ŞAİRLİĞİ" HAKKINDAKİ GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELERİ

16. yüzyılda yaşamış, I. Selim, I. Süleyman, II. Selim ve III. Murad devirlerini görmüş ve zamanında '*sâhib-i seyf ü kalem'* olarak nitelendirilmiş olan Taşlıcalı Yahyâ Bey, iyi bir asker olmasının yanında hamsesi ve divanıyla da kendisini devrinde ve sonrasında kabul ettirmiş başarılı bir şairdir. (Kaya 2011: 156-157) Bunun en önemli göstergelerinden birisi de Sehî Bey, Latîfî, Âşık Çelebi ve Ahdî gibi hepsi aynı zamanda şair olan tezkire yazarlarının onun bu meydanda güçlü bir ses olduğu konusunda hemfikir olmalarıdır. (Bozyiğit 2021: 19-20)

[2] Bu manzumelerden bir tanesi de Taşlıcalı Yahyâ Bey'e aittir. Bkz. Mustafa Nejat Sefercioğlu, "Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Şiir Redifli Gazeli" *Divan Şiiri İncelemeleri ve Hocam Âmil Çelebioğlu İçin Yazdıklarım*, Hiperyayın, İstanbul, 2017, s. 197-224.

Sehî Bey'in "nazmın eşsiz yiğidi" olarak nitelendirdiği (İsen 1998: 148) Taşlıcalı Yahyâ da hem divan dibacesinde hem divanındaki şiirlerinde ve hem de ünlü hamsesinin içerisinde yer alan mesnevilerinde kendi şiiri ve şairliği hakkında birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur.[3] Buradan itibaren Taşlıcalı Yahya'nın divan dibacesinde ve divanın asıl bölümünde yer alan şiirlerinde, şairlik konusunda verdiği görüş ve düşünceler tespit edilmeye çalışılacaktır.

ŞAİRLİĞİN ŞER'ÎLİĞİ

Bilindiği üzere Hz. Muhammed, şiirin ve şairin çokça itibarda olduğu bir dönemde ve coğrafyada yetişmiş ve Tanrı elçisi olarak görevlendirilmiştir. Böyle bir ortamda ilâhî kelamı tebliğ ettiğinde müşriklerce şairlikle suçlanmıştır. Bunun üzerine şairliğin ve şiirin yerildiği ayetler inzal olmuştur. Bu sebepten divan dibacelerinin birçoğunda ortak olan özelliklerden birisi şiirin ve dolayısıyla şairliğin şer'e yani İslam şeriatına uygun olması meselesidir. (Üzgör 1990: 19-24) Bunun için Kur'an'ın ilgili ayetlerine ve Hz. Muhammed'in sözlerini dayanak göstererek şiirin ve şairliğin dine uygun olduğunun kanıtlanması önem arz etmektedir.

Taşlıcalı Yahyâ da divan dibacesinin giriş kısmını bu konuya ayırmış ve Şu'arâ suresinin "*Şairlere gelince onlara da yoldan sapanlar uyar*." mealindeki 224. ayetini zikrettikten sonra aynı surede yer alan ve "*Ancak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlar*" ın müstesna tutulduğu 227. ayetinin bir kısmını zikrederek şiirin ve dolayısıyla şairliğinin şer'e uygun olduğunu kanıtlamıştır:

Kemāl-i belāgat-i Kur'ān'dan hāşā ve kellā şā'irdür deyü vāfir töhmet itmişlerdür. Ve'ş-şu'arāu yettebi'uhümü'l-gāvūn āyetiyle ol tā'ife-i bed-nām ilzam olmışlardur. İlle'llezīne āmenū ve 'amilü's-sālihāt beyyinātiyle gürūh-ı bülegā-yı sālihīnden şükūh-ı fusahā-yı tālibīn 'ale't-tahkīk tefrīk olmışlardur (Bozyiğit 2021: 129).

Buna göre şairliği şer'e uygun kılan şeylerden birisi Şu'arâ suresinin 227. ayetinde buyurulduğu gibi (iyi) niyettir. Taşlıcalı, divanının yedinci gazelinde bu duruma işaret ederek sözünü Yahyâ gibi ayrılık ateşinde eriten kimsenin kötü niyetli/düşünceli şair ile dostluk kurmayacağını söyler:

Nār-ı fürḳatde sözin kāl eyleyen Yahyā gibi
'Ayni ile şā'ir-i bed-rāye olmaz āşinā (G 7/5)

ŞAİRLİK KABİLİYETİ

Taşlıcalı Yahyâ'ya göre vezin; şairane yaratılış, güzel ses ve yüz güzelliği Allah'ın kuluna bir bahşıdır. Bu üstün meziyetler çalışma ve gayretle elde edilemez:

Cehd ile olmaz begüm bahşâyiş-i Hak'dur müdâm
Vezn ü tab' u hem güzel âvâz u hem hüsn ü cemâl (Bozyiğit 2021: 130)

Bu kabilden olmak üzere Taşlıcalı insana ilim ve hikmet bağışlayan Allah'a kendisini mükemmel bir divan ve değeri ölçülemeyen hamse sahibi eylediği için hamd eder.

[3] Bu konuda yapılmış bazı çalışmalar şunlardır: Ahmet Mermer, "Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Kendi Şiiri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmesi", *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1987, S. 1, s. 227-234; Muhammet Nur Doğan, "Taşlıcalı Yahyâ'nın Yûsuf ü Zelîhâ'sında Şiirin Şiiri", *Eski Şiirin Bahçesinde*, Alternatif Düşünce Yayınevi, İstanbul: 2005, s. 110-144; Bekir Çınar, "Taşlıcalı Yahyâ'nın Gencîne-i Râz Mesnevisinde Şiir, Şair ve Kâtiple İlgili Değerlendirmeler", *Turkısh Studies*, 2013, V. 8/13, s. 297-308; Deva Özder, "Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanında Şiir Anlayışı", *TÜRÜK Ulıslararası Edebiyat, Dil ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi.* S.8, s. 234-280.

Minnet ol Mennân-ı zü'l-ihsâna ki kâleb-i inşanı güzergâh-ı kâfile-i ma'rifet ve hânegâh-ı râhile-i ilm ü hükmet etmişdür… Ol seyyid-i sâdât ve senedü'l-mevcûdâtun tetimmât-ı mu'cîzâtı berekâtıdur kim mezkûr cumhurdan kalîlü'l-i'tibâr merd-i bî-iktidârı sâhib-i dîvân-ı mükemmel ve mâlik-i hamse-i bî-bedel eyleyüp pesendîde-i bülegâ-yı uşşâk ve güzîde-i fusahâ-yı âfâk ola… (Bozyiğit, 2021: 132-33)
Dibacede yer alan bir başka beyitte ise ona hikmeti verenin ve kendisini kemâle erdirenin Allah olduğunu şöyle ifade eder:

Hikmet ile eyledi ol Zü'l-Celâl
Hâmemi miftâh-ı kilîd-i kemâl (Bozyiğit 2021: 135)

Taşlıcalı, şairlik vasıtasıyla ortaya konulan hakikat sözlerinin hakikatte kendisine ait olmadığını, eşi benzeri olamayan yaratıcıya ait olduğunu söyler:

Zuhūr eden hakīkat sözleri ma'nīde ey Yahyā
Senündür sanma yār-i kām-bīn ü kām-yābundur (G 100/5)

Bu kabilden olmak üzere Taşlıcalı, onun beyitlerine ibret nazarıyla bakıldığında, arkasındaki hakiki mimarın görülebileceğini; söyleyene değil söyletene bakılması gerektiğini şu beyitlerle ifade eder:

Beyt-i ma'mūr oldı Yahyā'nun bu şi'r-i dil-keşi
'Ayn-ı 'ibretle yine ma'mūra bak mi'mārı gör (G 124/7)
Şi'r-i cihān-sūzumı hayli begendi habīb
Söyledeni gör begüm söyleyeni ko dedi (G 464/6)

ŞAİRİN ŞİİR YAZMA AMACI

Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Divan'ı incelendiğinde onun şiir yazmasının birden çok amaca matuf olduğu görülebilir. Bu amaçlar şiirin asıl amacı ve şiir yoluyla elde edilmesi amaçlanan şeyler olarak ikiye ayrılabilir. Taşlıcalı'ya göre şiirin asıl amacı "Allah'ın ilham yoluyla kalplere verdiği bilgileri kalem vasıtasıyla halka aktarmaktır. Bu bağlamda şair, dibacesinde Divanı'nı tertip etme maksadını şöyle ifade eder:

Ma'rifet sultānınun divanını
Halka seyr etdürmegi etdüm murād
Dil dilinden gün gibi oldı 'ayān
Vāridāt-ı hazret-i rabbü'l-'ibād (Bozyiğit 2021: 133)

Yukarıda, şairlik kabiliyetinin Allah'ın bir bahşı olduğunu gösteren beyitleri de bu bağlamda değerlendirilecek olursa Taşlıcalı Yahyâ'nın amacı Allah'ın ona bahşettiklerini halka aksettirmektir. Eğer ibret nazarıyla bakılırsa, söyleyenin ardındaki söyleten bilinirse görülecektir ki aslında şairin söyledikleri sadece kabuktur; o açıldığında içinde Allah'ın kalplere ilham ettiği hikmet görülecektir.

Taşlıcalı'nın şiir yoluyla elde edeceği en önemli paye adının yaşamasıdır. Yahyâ öldükten sonra adının ancak şiirleri sayesinde yaşayabileceğine inanmaktadır. Diğer bir ifadeyle gök kubbenin altında sonsuza dek sürecek olan hoş sedayı o, şiirleri vasıtasıyla çıkarabilecektir. Ona göre şairlik saltanatı şaşılacak bir şeydir; zira kendi ölse de divanı dünyada kalır ve onun adını yaşatır.

Ne 'aceb saltanat olur şu'arā saltanatı
Öle Yahyā gibi dīvānı tura dünyāda (G 368/5)

Bir başka beyitte ise Yahya, sözünü âbı hayât kıldığında sürekli zinde olacağına, bu sayede adının baki kalacağına işaret etmektedir:

Yüzüni hāk-i kadem kıl sözüni āb-ı hayat
Şi'r-i cān-bahş-ile Yahyā gibi ihyā ola-gör (G 125/5)

Taşlıcalı'nın şiir yoluyla elde etmeyi hedeflediği diğer bir paye de iltifat görmektir. Ona göre marifet iltifata tâbidir ve şairi, etkileyici şiirler yazmaya sevk eden unsurlardan biri de devrin ileri gelenlerinden iltifat görmektir. Osmanlı döneminde yazılan divanların ve benzeri eserlerin devrin ileri gelenlerine ithaf edilmesi, çeşitli vesilelerle onlara medhiyeler söylenmesi gibi geleneklerin ardında da aslında, şairin iltifat görme isteği ve hatta bundan da öte geçimini sağlama gerekliği yatmaktadır. Zira bu iltifatın manevi getirileri maddî getirilerini de beraberinde getirmektedir. Taşlıcalı da bir beytinde bu geleneğe işaret eder:

Hūblardan alıverse yeridür cā'izemi
Şā'ire cā'ize vermek çü olupdur erkân (Şehrengiz 2/340)

Taşlıcalı, kendisine itibar edilmesi için sahip olması gereken her şeye sahip olduğunu ve bunun karşılığını beklediğini; kendisine verilecek olan her türlü caizeye de layık olduğunu da şu beyitlerde açıkça ifade eder:

Lāyık u erzānīdür her himmete Yahyā kulun
Hem kemāl-ile müsellem hem bahādır hem çeri (K 8/26)

Düşkün oldı eşk-i çeşmi gibi Yahyā bendesi
Pādişāhından umar bir lahza 'ayn-ı i'tibār (K 11/27)

Terahhum eyle bu Yahyā kuluna sultānum
Kemāl-i ma'rifetidür hicāb-ı nūrānī (K 23/34)

Taşlıcalı da bu bağlamda döneminde kendisinden daha çok hürmet gören ve aralarının açık olduğu Hayâlî Bey ile kendisini mukayese etmiştir. Hayâlî Bey'e gösterilen saygı kendisine gösterilecek olsa insanları hayrete düşürecek ve daha önce söylenmemiş şiirler söyleyeceğini de açıkça ifade eder:

Bana olaydı Hayâlî'ye olan hörmetler
Hak bilür sihr-i halâl eyler idüm şi'r-i teri (K. 7/38)

ŞAİRİN MUHİTİ

İletişim imkanlarının şimdiki zamanlara nispetle çok mahdut olduğu dönemlerde, şairlerin adlarının duyulması ve dolayısıyla devrin ileri gelenlerinin iltifatlarına mazhar olması için onların sanatlarını icra ettikleri muhit önemli bir etken idi. Öyle ki bazı dönemlerde sanatkarların, sonraları *edebî muhitler* olarak adlandırılacak bazı merkezlerde toplandıkları görülmektedir. Bu topluluklar edebiyata önem veren, cömertlikleriyle sanatkârları koruyan ve kıymetli eserleri mükâfatlandıran şahsiyetlerin tesiriyle oluşmuştur. Bu edebî muhitlerin en genişi de padişahın etrafında yani saray çevresinde teşekkül etmiş olanıdır (İpekten 1996: 11) Gerek saray çevresinde gerekse sancaklarda teşekkül eden bu edebî muhitlerin dışında kalan şairlerin işi içinde kalanlara nispetle daha zordur.

Taşlıcalı Yahyâ Arnavut asıllı bir devşirme olup İstanbul'da yaşaması ve birçok sefere katılmış bir asker olması bakımlarından bu açıdan şanslı gözükmektedir; fakat o sonraları devrin padişahı olan I. Süleyman'dan Hayâlî

Bey kadar iltifat görmemiş ve aynı şairle aralarında olan çekişme sonucunda Rumeli'ye sürülmüş ve bir daha İstanbul'a dönememiştir (Kaya 2011: 156) Nitekim yukarıdaki beyitte Taşlıcalı'nın, Hayâlî Bey'e kendisinden çok daha fazla hürmet edildiğini belirtmesi de bu nedenledir.

Taşlıcalı Yahyâ yine Hayâlî Bey'i örnek göstererek şöhret sahibi olmanın, diğer bir deyişle içerisinde bulunduğu muhit sayesinde hürmet görmenin, her zaman iyi bir şeyi göstermediğini de şu sözleriyle ifade etmiştir:

Okıdum şi'r-i Hayālī'yi temām
Hayli dünyāda bugün şevketi var

Şöhreti eyligini verür mi
Gerçi falcı 'Arabun şöhreti var (Kıt'a 2/3-4)

Taşlıcalı kendisine yeterince iltifat edilmemesi ve İstanbul'dan sürülmüş olmanın etkisiyle olacak dibacesinde ve divanının muhtelif yerlerinde bu duruma sıkça işaret etmiş; her ne kadar saray çevresinden uzak kalsa da bunun kendisinin değerini düşürmeyeceğini bilakis artıracağını doğduğu yerlere atıfla ifade etmiştir:

İllerün mümtâzıyuz taşlı yerin şehbâzıyuz
Merd-i meydânuz erenler cânı için gâziyüz

Tâlib-i kulzüm-i kemâlüz biz
Taşlı yerden çıkan zülâlüz biz (Bozyiğit 2021: 133)

Gerçi sengistândan âteş gibi itdüm hurûc
Vara vara kadre irdüm la'l-i rümmânî-misâl

Oldu şîrîn sözlerüm her yerde mahbûbu'l-kulûb
Mu'teberdür taşlu yerlerden çıkan âb-ı zülâl (Bozyiğit 2021: 133)

Taşlıcalı'nın aynı minvalde söylediği diğer birkaç beyit ise şunlardır:

Taşlu yerden kopdı Yahyā la'l-i rümmānī gibi
Hıdmetünle var anun şāhīnligi cinsiyyeti (K 28/32)

Diyārumdan ırağ oldukça artar kadrüm ey Yahyā
Cihān mülkinde zīrā gevher-i 'ālī-behāyam ben (G 313/9)

Cān bağışlar sözleri rengīn olur Yahyā gibi
La'l-i rümmānī gibi iklīmi sengistān olan (G 346/7)

Görüldüğü üzere o bir şairin yetiştiği ve yaşadığı çevrenin etkisini yadsımamakla birlikte hakikatte onun değerinden bir şey eksiltmeyeceğini her fırsatta söyleme gereği duymuş veya söylemekten kendini alamamıştır.[4] Bu durum bir bakıma şairin göremediği iltifatın onun psikolojisine olan etkisini göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

[4] Bu durumu örnekleyen diğer dizeler de şöyledir: *Kişi fenninde pehlevân olıcak/Nerede otururs sadr olur ol* (Kıt'a 5/1-2).

ŞAİRİN İLİM İLE MÜNASEBETİ

Şairliğin herkese bahşedilmemiş bir yetenek olduğu konusunda birçok şair hemfikirdir. Bu bağlamda hemfikir olunan bir diğer husus da şiirin ilimden hâlî olmaması gerektiği düşüncesidir. Fuzûlî, Türkçe divanının dibacesinde bu durumu şöyle ifade eder: *'İlmsüz şi'r esâsı yok dîvâr kimi olur ve esâssuz dîvâr gâyetde bî-i'tibâr olur*. (Üzgör 1990: 276) Taşlıcalı Yahyâ'nın divanı incelendiğinde bu düşünceyi kabul ettiği görülmekle birlikte onda şairin zahirî ilimlerden ziyade gayb ile olan münasebetinin öne çıktığı görülmektedir.

Taşlıcalı hem sanat hem de ilim (fen) olarak kabul ettiği şiirde, seçkin ve iltifata lâyık bir kişi olduğunu şöyle ifade eder:

Pādişāhum minnet ol mennāna kim Yahyā kulun
San'atınuŋ pehlevānı fenninün mümtāzıdur (G. 97/7)

Şair, başka bir beytinde mısralarını ateş yağdıran kılıca benzettiği şiirleri için "fen" demiş ve bu alanda kendinden başka galibin olmadığını belirtmiştir:

Şi'rinün her mısra'ı şemşīr-i āteş-bārdur
Kanı bir Yahyā gibi fenninde mağlūb olmayan (G 318/5)

Taşlıcalı şairliğin her ne kadar cehd ile olamayacağını söylese de onun şiirinin satır aralarından bu konuda yeterince gayret gösterdiğini ve temelde bilmesi gereken şeyleri bildiğini görmekteyiz. Yukarıdaki örnekte de belirtildiği üzere kişinin fenninde pehlivan olabilmesi için yeterince çalışması gerekmektedir. Şiir için bu çalışmanın temelinde kendisinden öncekileri okumak ve bilmek gelmektedir ki şairimiz de bunu yaptığını şu beyitleriyle ifade eder:

Gördüm ey Yahyā kamu şā'irlerün dīvānını
Kimisi giryān eder halkı kimi handān eder (G 318/5)

Şi'r-i Yahyā'yı ne bilsün cehele
İncedür ince-durur hikmeti var

Kutb-ı aktāb sözini zīrā
Anladı şol ki salāhiyyeti var (Kıt'a 2/1-2)

ŞAİR-GAYB MÜNASEBETİ

Taşlıcalı, şair olabilmek için sahip olunması gereken temel bilgilerin/yeterliklerin üzerinde çok durmamış; buna mukabil kendisinin gaybdan gelen haberlerin tercümanı olduğunu, şiirinin anlaşılması için ilim ehli olmanın yeterli olmadığını aynı zamanda dert ehli olmak gerektiğini sıkça ifade etmiştir. Diğer bir ifadeyle o zahirî ilimlerin değil bâtının yani gaybın şairi olduğunu söylemiştir:

Yahyā'yı dinle anla sözin gūş-ı hūş-ile
Esrār-ı gayba dil diline tercemān gibi (K. 34/27)

Sözlerüm ilhām-ı rabbānīdür ey Yahyā benüm
Anlamaz esrārumı illā ki ehl-i derd ola (G 433/5)

O, dibacesinin yukarıda zikredilen bir bölümünde şiirlerini rabbanî ilhamın bir aksi olarak nitelemiş ve sanat ehlinden şiirlerinin bu gözle değerlendirilmesini, ona taassup ile yaklaşılmamasını dilemiştir:

Ma'rifet sultānınun dīvānını
Halka seyr etdürmegi etdüm murād

Dil dilinden gün gibi oldı 'ayān
Vāridāt-ı hazret-i rabbü'l-'ibād (Bozyiğit 2021: 133)

Ey muhīt-i kemāl ü fazl u hüner
Kılma 'ayn-ı te'assub-ile nazar (Bozyiğit 2021: 136)

Her ehl-i ma'rifet sözümi anlamaz benüm
Yahyā rümūz-ı 'ışk oḳunmaz kitābdan (G 328/7)

O dibacesinde ve bir gazelinin mahlas beytinde Divanı'nın, muhataplarına hâl diliyle seslendiğini, hâl dilinden anlamayanın onun sözünü anlayamayacağını şöyle ifade eder:

Ehālīye bu 'ārifler kitābı
Zebān-ı hāl-ile eyler hitābı (Bozyiğit 2021:136)

Nazm-ı belīği 'ālem-i ma'nā rümūzıdur
Yahyā sözini anlamaz illā ki ehl-i hāl (G 238/9)

Eğer onun şiirin muhatabı hâl ehli olmayan cahiller olursa değeri anlaşılmaz. Zira bu kitap (divan) muhatabına hâl diliyle hitap eder. Bu yüzden Yahya divanını herkese okumaması gerektiğini kendisine telkin ediyor:

Okuma nādāna ey Yahyā şakın dīvānunı
Şi'rden yeğdür har-ı lā-yefheme zīrā şa'īr (G 133/7)

Sūret-i ta'bīre sığmaz ma'nī-i 'ışk-ı havās
Söyleme bu rāzı ey Yahyā 'avāma rū-be-rū (G 359/5)

Okusun bu şi'r-i Yahyā'yı bülend āvāz-ile
Bāde-i tevhīd-ile anlar ki ser-hoş oldılar (G 114/7)

Pehlevān-ı nazm u nesrüz bahr ü ber sultānıyuz
Sözümüz cāhiller ey Yahyā sanur lāf u güzāf (G 200/5)

Hâl ehli ve dert ehli ile aynı doğrultuda olmak üzere Taşlıcalı için şair olmanın gerek şartlarından birisi de âşık olmaktır. Ona göre şair gibi şair olmak için âşık olmak gereklidir:

Dīde cāmından gönül kasrın mücellā eylerüz
'Âşık olmayınca şā'ir gibi şā'ir olmazuz (G 153/4)

'Işk-ile Yahyā kulun gibi hezār-ender-hezār
Ölmege cānlar verür yolunda kurbān olduğum (G 296/5)

Âşık olmanın göstergelerinden birisi de dünyaya ait şeylere meyletmemek, ilâhî olana yönelmektir:

Yahyā kimün ki gönli ede mā-sivāya meyl
Da'vā-yı 'ışk ederse eger sözi haḳ degül (G 242/7)

ŞAİRLER ARASINDA TAŞLICALI YÂHYÂ'NIN YERİ

Osmanlı şiirinde şairlerin kendi şairlikleri ve şiirlerini, çoğunlukla kendisinden öncekilerle ve kendi dönemindeki diğer şairlerle kıyaslayarak, övmeleri bir gelenek hâline gelmiştir. Bunu yapmak için en uygun yer ise kasidelerin fahriye bölümleri ve daha çok gazel olmak üzere diğer nazım türlerinin mahlas beyitleri olmuştur. Taşlıcalı Yahyâ da gerek dibacesinde gerekse divanını teşkil eden şiirlerinde kendisini diğer şairlerle kıyaslamış ve kendi şairliği hakkında bazı hükümler vermiştir. O bu konuda divanının dibacesinde artık hünerinin kemale erdiğini söylemekle yetinir:

Erdi kemāle hünerüm hem-çü kāf
Yumdı kanadını bu 'Ankā-yı Kāf (Bozyiğit 2021:134)

Dibacesinde erdiğini söylediği kemalin ayrıntılarını ise onun şiirlerinde buluruz. Taşlıcalı Yahya, kendisinin hem iyi bir asker hem de iyi bir şair olduğunu; nazım ve nesir meydanında pehlivan olduğunu açıkça ifade eder:

Pehlevān-ı nazm u nesrüz bahr ü ber sultānıyuz
Sözümüz cāhiller ey Yahyā sanur lāf u güzāf (G 200/5)

Pādişāhum minnet ol mennāna kim Yahyā kulun
San'atınuŋ pehlevānı fenninün mümtāzıdur (G 97/7)

Divan'ı ve Hamse'sinden müteşekkil eserlerinden de anlaşılacağı üzere onun asıl mahareti nazımdadır. Kendisini daha çok nâzımlığı yönüyle övmesi de bundan olsa gerektir. O, sağlam ve sarsılmaz bir divana sahip olduğunu ve bunu beylere, paşalara varmanın kendisi için bir tenezzül olduğunu söyler:

Bir tağılmaz 'ālī dīvānum var Ey Yahyā benüm
Beglere pāşālara varmak tenezzüldür bana (G 13/7)

Taşlıcalı Yahyâ, nazım sahasında kendisine denk birinin olmadığını; o, gazel meydanına çıktığında karşısına çıkacak kimseyi bulamadığını söyler:

Fesāhat-ile cihān pehlevānıdur dehrün
Kemāl-i nazm-ile Yahyā'ya bir mukābil yok (G 207/5)

Bahr-i gazelde yüze gelür kimse kalmadı
Yahyā olalı nazm-ı güher-bāre āşinā (G 8/5)

Sükūt eder şu'arā māhī gibi ey Yahyā
Kaçan ki hāmemi bahr-i gazelde söyletsem (G 269/5)

Eş'āruma Necātī nazīre desün eger
Yahyā gibi gazelde fasīhu'l-makāl-ise (G 395/5)

SONUÇ

Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Divanı'nın dibacesinde ve Divanı'nı teşkil eden şiirlerinde onun 'şair ve kendi şairliği' hakkında verdiği bilgilerin derlenmeye çalışıldığı bu çalışmaya göre şu sonuçlara ulaşılmıştır:
Taşlıcalı Yahyâ'ya göre; şiir ve dolayısıyla şairlik eğer hakikate varmak amacıyla sâlih ameller işlemek suretiyle olursa şer'e uygundur.

Şairlik, kişiye Hak tarafından verilmiş bir bağıştır; kendisine bu bağış verilmemiş olan kimse ne kadar çalışıp çabalarsa çabalasın iyi bir şair olamaz.

Şairin hakiki amacı Allah'ın, şairlerin kalbine bahşettiği ilhamı halka arz etmektir. Şairlik, kişinin adını sonsuza dek yaşatması için eşsiz bir fırsattır.

Şair, sanatını icra ettiğinde iltifat görmek ister; fakat iltifat görmemesi ve devrin ileri gelenlerinin çevresinden uzak olması onun değerli bir şair olmadığı anlamına gelmez. "Şair gibi bir şair" olabilmek için hâl ehli/dert ehli ve aşk ehli olmak gerekir. Âşık olmanın olmazsa olmazlarından birisi de dünyadan el etek çekmektir.

Taşlıcalı Yahya, hünerinin kemâle erdiğini anladığında artık Divanı'nı tertip etmiştir. O nazım sahasında, özellikle de gazel türünde ne devrinde ne de devrinden önce karşısına çıkacak kimseyi göremez.

KAYNAKÇA

Bozyiğit, Esra (2021). *Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvanı (İnceleme -Tenkitli Metin -Nesre Çeviri – Sözlük)*. Doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Coşkun, Menderes (2011). "Klasik Türk Şiirinin Poetikası Üzerine." *Bilig*. S. 56, s. 57-80.

Çınar, Bekir (2013). "Taşlıcalı Yahya'nın Gencîne-i Râz Mesnevisinde Şiir, Şair ve Kâtiple İlgili Değerlendirmeler." *Turkish Studies*. S. 13, s. 297-308.

Doğan, Muhammet Nur (2005). "Taşlıcalı Yahyâ'nın Yûsuf ü Zelîhâ'sında Şiirin Şiiri". *Eski Şiirin Bahçesinde*. İstanbul: Alternatif Düşünce Yay., s.110-144.

Erkal, Abdulkadir (2009). *Divan Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)*. Ankara: Birleşik Yayınları.

İpekten, Haluk (1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İsen, Mustafa (1998). *Sehî Bey Tezkiresi, Heşt- Behişt*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaya, Bayram Ali (2011). "Taşlıcalı Yahyâ". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 156-157.

Özder, Deva (2020). "Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanında Şiir Anlayışı." *TÜRÜK Ulıslararası Edebiyat, Dil ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi.* S.8, s. 234-280.

Sefercioğlu, Mustafa Nejat (2017). "Divan Şiirinde Meyve Redifli Gazeller" *Divan Şiiri İncelemeleri ve Hocam Amil Çelebioğlu İçin Yazdıklarım*, İstanbul: Hiperyayın, s.197-224.

Üzgör, Tahir (1990). *Türkçe Divan Dibaceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.